

novníky, v období od nástupu osvětenství přes Francouzskou revoluci a napoleonské války až po masivní příklon k romantismu a svého druhu náboženské obnově (spíše však ke vzniku religiozity nového typu, jak Aston správně připomíná na s. 297-298.) v první třetině 19. století. Bohatství faktografického materiálu, stejně jako autorova důkladná znalost „datové“ stránky moderního dějepisceví a jeho inovativní přístup k látce, třebaže mnohdy skrytý za přemírou faktografie, z knihy činí užitečnou pomůcku pro zájemce o toto dosud nedostatečně studované téma. Těžko však soudit, komu je vlastně kniha určena, neboť laické zájemce může snadno odradit (nebo „zahltit“) autorova snížená schopnost syntézy, zatímco badatelé v této oblasti se z jeho práce mnoho nového nedozvědí. Nadtto, jak jsem již předeslal, recenzovaná kniha obsahuje závažná metodologická pochybení, třebaže k jejímu obsahu – což u podobně pojatých prací nebývá pravidlem – bych neměl výhrad. Alespoň v našich podmínkách se však může stát užitečnou pomůckou, poskytující širší nadnárodní rozhled. Jde o dílo obsažnější, i když méně brilantní než pregnantní náčrt osvěcenského myšlení z pera U. Im Hofa (*Evropa a osvětenství*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2001), zatímco srovnatelný moderní historiko-náboženský rozbor postosvětenství, napoleonských válek a romantismu není k dispozici vůbec.

ZDENĚK R. NEŠPOR

Pavel Marek, Český katolicismus 1890-1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století,

**Olomouc: Univerzita Palackého
– Rosice u Brna: Gloria 2003,
652 s.**

Bývá to následující tvrzení leckomu proti mysli, leč současná věda u nás, včetně

bádání v oblasti historie, stojí a padá s grantovými úkoly. Jako „tištěný výstup z grantového úkolu Grantové agentury České republiky“ vznikla také recenzovaná publikace. Její autor Pavel Marek mohl ovšem navázat rovněž na svoje předchozí práce. Šlo o práce věnované jednak problematice vzniku některých politických stran, zvláště na Moravě a speciálně na Prostějovsku, především však o studie a knižní soubory k problematice hnutí Katolické moderny a katolického modernismu vůbec. V (1) „Úvodu“ k publikaci vymezil autor cíle projektu následovně: „přesně definovat postoj vysoké církevní hierarchie k různým, převážně politickým aktivitám nižšího kléru (k procesu politizace a konstituování katolických politických stran v širším spektru, diferencovat poměr ke křesťanskému socialismu, křesťanskému demokraticismu a katolickému modernismu), tyto aktivity zmapovat a zhodnotit a alespoň v nástínu zjistit jejich dopad na politický, společenský a kulturní vývoj české společnosti“ (s. 9). Poté následuje výčet okruhů, v práci sledovaných „z tematického hlediska“. Je jich šest, nechceme je opakovat, neboť v dalším je charakterizujeme podrobněji přímo prostřednictvím názvů kapitol práce: (2) „Zformování politické složky katolického tábora“; (3) „Český politický katolicismus na přelomu století“; (4) „Český politický katolicismus před 1. světovou válkou“; (5) „Zájmové organizace politických stran“; (6) „Katolické spolky“; (7) „Tisk katolického tábora“. A doplníme obsah publikace až do konce – vždyt rovněž v nejobsáhlejší (8) kapitole „Český katolický modernismus“ zabývá se autor politickými zájmy a cíli katolických modernistů. Následující kapitoly se vracejí k některým jevům a událostem, jež byly pro nově formovaný katolický tábor kritické. Jsou to části (9) „Krach Svatováclavské záložny“; (10) „Ve stínu arcibiskupa Kohna“ (úzce souvisí s kapitolou o katolickém modernismu); (11) „Tři kapitoly z českého „kulturního boje““ (jde o Judovu aféru, případ nadučitele Konečného a Wahrungovu aféru). Autor přitom uzavírá „Úvod“ konstatováním, „že práce není a nemůže být syntézou vývoje českého katolicismu v letech před 1. světovou válkou. Je

pouze dílčím příspěvkem, troufáme si říci, k velkému tématu“ (s. 11).

Předchozí autorův závěr je v první řadě hodně skromný. A pokud se týká celkového zaměření práce, je v rozporu s tím, co Marek konstatuje, když se v kapitole „Zformování politické složky katolického tábora“ zabývá problematikou transformace křesťansko-sociálního proudu do politických stran v Čechách a na Moravě: „Nás však nezajímají detaily, mnohokrát už v literatuře uvedené, ale hlavní trendy vývoje“ (s. 34). Usuzujeme tedy, že přestože se Marek zabývá politickým katolicismem „jenom“ v období 1890-1914, mají jeho „vybrané“ kapitoly aspoň v něčem charakter práce syntetizující. Nadto žádnou podobnou a hlavně natolik fundovanou publikaci o politickém katolicismu nemáme ani z pera našich historiků, ani religionistů. Pokládáme tedy publikaci za obdobně významnou, jako v oblasti historie literatury knihu Martina C. Putny *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918* (Praha: Torst 1998). Vždyť je v ní zachycen proces formování katolických stran vystupujících na politickou scénu až od počátku 20. století, ale začínajících se vytvářet v devadesátých letech 19. století, v onom desetiletí, v němž začíná nikoli jen hnutí katolických modernistů, ale i mnoho jiného, co právem nese označení „vskutku moderní“. A zase aspoň pro přehled výčet stran, jak je podává čtvrtá kapitola práce: Strana katolického lidu v Čechách (1906-1910), Česká strana křesťansko-sociální v Čechách (1910-1914), Křesťansko-sociální strana lidová (1912-1913), Katolická národní strana konzervativní (1911-1914) a Konzervativní strana lidová (1912-1914).

Skutečnosti, že Markova práce je dovršením některých jeho – rovněž především grantových – publikací předchozích, nasvědčuje dále to, co autor uvádí v jedné z poznámek ke kapitole „Český katolický modernismus“, a to v části věnované problematice modernismu a antimodernismu v katolické církvi, a tudíž principiální z metodologického hlediska: „Kapitola ... shrnuje převážně autorovy poznatky publikované na několika místech [následují názvy prací: *Apologetové nebo kacíři* (Rosice u Brna:

Gloria 1999); *Od Katolické moderny k českému církevnímu rozkolu* (Rosice u Brna: Gloria 2000); *Karel Dostál-Lutinov bez mýtů, předsudků a iluzí* (Třebíč: Arca JiMfa 1998); „K formování katolické moderny v letech 1892-1895“ (*Střední Morava*, 1997, č. 5, s. 21-28)]. Texty jsou upraveny a doplněny o výsledky nového bádání a další literaturu. Toto řešení je motivováno potřebou shrnout poznatky v souvislosti s uzavřením grantového úkolu“ (s. 279).

Existují ovšem ještě další Markovy práce, které je možno přiřadit ke skupině publikací pokládáných sice „jenom“ za přípravě, bez nichž by ale publikace, kterou recenzujeme, nenabyla tak významné podoby. Konkrétně máme na mysli hlavně Markovu obsáhlou edici korespondence mezi dvěma významnými představiteli hnutí katolické moderny Sigismundem Ludvíkem Bouškou a Karlem Dostálem-Lutinovem, kterou v průběhu let, kdy spravoval pozůstalost Dostála-Lutinova, připravil k vydání zesnulý Oldřich Svozil („*Jsem disgován...*“, Olomouc: Univerzita Palackého – Rosice u Brna: Gloria 2002). A také monografii věnovanou Františku Světlíkovi, významné osobnosti českého politického katolicismu, nadto účastníku hnutí katolických modernistů v jeho počátcích v druhé polovině devadesátých let 19. století (Pavel Marek – Miloš Trapl, *Katolický modernista František Světlík (1875-1949)*, Olomouc: Univerzita Palackého – Rosice u Brna: Gloria 2001). Hlavně však musíme ještě jednou připomenout publikaci, kterou Marek coby hlavní autor napsal ve spolupráci s Vladimírem Čeveným a Jiřím Lachem (*Od Katolické moderny k českému církevnímu rozkolu: Nástin života a díla Emila Dlouhého-Pokorného (1867-1936)*, Rosice u Brna: Gloria 2000). Jde totiž o první monografii věnovanou jedné z badatelsky málo známých, navíc značně kontroverzních osobností mezi katolickými modernisty. A to hlavně v období Dlouhého působení mezi „rozvojisty“ (rozuměj v časopisu *Rozvoj*, 1900-1902), anebo v Jednotě katolického duchovenstva a po roce 1918 v Církvi československé husitské – ale to se již dostáváme mimo historický rámec Markovy knihy.

Všem pracím zmíněným v předchozích odstavcích, a stejně tak recenzované publikaci, předcházely rozsáhlé archivní výzkumy (srov. výčet archivních pramenů na s. 543-548, včetně seznamu excerpovaných novin a časopisů) a práce s obsáhlou sekundární literaturou (seznam na s. 549-570). Přitom autor mohl v lecčems navázat na časopisecké studie, ale rovněž na monografie některých jiných historiků (z olomouckých kolegů například Miloše Trapla, z brněnských Jiřího Malíře anebo v Praze působícího Jiřího Pernese). Uváděny jsou ale i publikace religionistů, třeba Miloslava Kaňáka a dalších. Dále odkazuje i na publikace zahraničních autorů.

V souladu se závěry Markova podnětného díla chceme v dalším vymezit některé problémy, k jejichž řešení je přinejmenším otevřen prostor. Autor velmi podrobně mapuje například problematiku, kterou v druhém oddíle (2.1) charakterizuje jako cestu k založení katolicko-národních stran – dodejme stojících na počátku snah o skutečně moderní politický katolicismus v Čechách a na Moravě, samozřejmě v rámci Rakouska-Uherska. Ve třetí části (3.1) zase charakterizuje zápas o vedení katolického tábora, přičemž z hlediska moravských specifik obecných dějin historických zemí je podnětná část (3.3.) zabývající se dominancí křesťanských sociálů na Moravě. Což připomíná i proto, že rovněž v jiných kapitolách sleduje autor vývoj v Čechách a na Moravě odděleně. Má k tomu důvod, neboť v obou historických zemích existovaly v rámci tehdejšího státního uspořádání odlišné podmínky hospodářské, společenské, politické i kulturní. Zvláště výrazně se připomenutá odlišnost projevila na počátku hnutí katolických modernistů, které našlo živnou půdu hlavně mezi mladými kaplany a bohoslovci na Moravě.

V dalším poukážme aspoň na to, jak o výsledky nového bádání doplnil Marek ústřední kapitolu „Český katolický modernismus“. Za podnětnou považujeme již připomenutou vstupní část (8.1) „Modernismus a antimodernismus v katolické církvi“. V ní je modernismus charakterizován jako fenomén, který se v katolické církvi neobjevil náhodou jak v oblasti kritiky da-

ného stavu teologie, tak organizace církve. Dále se Marek věnuje například otázce, proč přerostl modernismus, přinášený k nám z ciziny, hlavně z Francie a Německa, ve hnutí reformní a posléze politické. A to přesto, že byl v roce 1907 encyklikou *Pascendi Dominici gregis* papeže Pia X. zakázán – na druhé straně byl ovšem právě ve zmíněné encyklice „poprvé přesněji a uceleněji definován“ (s. 281). Za podnětnou považujeme dále subkapitolu „Katolická moderna a čeští realisté“, rozdělenou na části (8.10.1) „Poměr T. G. Masaryka ke katolickému modernismu“ a (8.10.2) „J. S. Machar a K. Dostál-Lutinov“. V obou případech jsou osvětleny a hlavně materiálově doloženy problémy dosud zahlcované spíše množstvím dohadů. Pokud se týká problematiky hnutí Katolické moderny, nikoli již jenom jako literárně-uměleckého seskupení, jak tomu bylo v jeho počátcích v devadesátých letech 19. století (a vůbec v éře vydávání časopisu *Nový život*, 1896-1907), nýbrž hnutí spíše sociálně-reformního a usilujícího dokonce o napojení na některou z nově vznikajících katolických politických stran, považujeme za podnětnou část nazvanou (8.11) „Doznění českého katolického modernismu“ a v ní zvláště pasáže s názvem (8.11.5) „Role Františka Kordače“.

Jak uvedeno výše, Marek sám zdůraznil, že ve své práci dbal především o osvětlení „hlavních vývojových trendů“ českého politického katolicismu přibližně čtvrtiny století; samozřejmě s přesahy do minulosti, před rok 1890, a do budoucnosti, po roce 1918, kdy došlo ke změně státního uspořádání. Při nastínění dějin katolických politických stran a stejně tak u následujících kapitol, v nichž se pojednává o poměrně širokém spektru zájmových organizací těchto stran, o katolických spolcích a o katolickém tisku, se takový postup ovšem neobejde bez zdůraznění významu některých osobností. Marek postupuje tak, že osobnosti katolického života politického, hospodářského a kulturního hodnotí průběžně. Opět s tím, že o mnohých přináší hodné nového. A stejně postupuje i v části věnované katolickému modernismu. Jinými slovy, nevznikají kapitoly zasvěcené třeba i nejmýznamnějším, vskutku vůdčím osobnostem.

Z těch jsme měli příležitost zmínit se o některých představitelích hnutí Katolické moderny. Z osobností politického, hospodářského a spolkového života, ať již šlo – a to v první řadě – o osobnosti z církevních kruhů, anebo o laiky, chceme připomenout jenom oba představitele dvou základních proudů: katolicko-národního a modernisticky-reformního. Je to na jedné straně Jan Šrámek, dlouholetý funkcionář lidové strany, známý i z dění po roce 1945, a na straně druhé Rudolf Farský, zakladatel Československé církve husitské. O dalších osobnostech si lze učinit přehled v podrobném jmenném rejstříku.

Lze konstatovat, že náročný grantový úkol se Markovou publikací podařilo uzavřít velmi zdařile. Vzniklo dílo, které jako základní příručka k dějinám politického katolicismu a katolického modernismu v Čechách a na Moravě přelomu 19. a 20. století bude jistě sloužit po řadu let.

LADISLAV SOLDÁN

Milan Kováč
 – Arne B. Mann (eds.),
Boh všetko vidí. Duchovný svet Rómov na Slovensku / O del sa dikhel. Romano pařaviben pre Slovensko,
 Bratislava: Chronos 2003, 346 s.

Problematika romské menšiny a menšin obecně patří v obou zemích bývalého Československa k celospolečensky frekventované problematice. Porevoluční záplava publikací zaměřených na „romskou otázku“ ovšem často přináší i práce nekvalitní, stejně jako díla, jejichž zájem není primárně vědecký či osvětový, ale politický. Mezi odbornými publikacemi pak výšku lafky doposud držely jednak práce historické, reprezentované zejména studii vyšlymi z pera A. Jurové, a práce romistické, zaměřené na oblast jazykovou (nepomi-

nutelnou skutečností je přitom fakt, že na tomto poli udává takt jak v Česku, tak na Slovensku „pražská škola“ Mileny Hübschmannové). Co se týče práce etnologů, nelze se zbavit dojmu, že jejich úsilí dosáhlo zenitu publikací E. Horváthové *Cigáni na Slovensku* (Bratislava: Slovenská akadémia vied 1964), a nebýt statí E. Marušákové, A. B. Manna, M. Dubayové a I. Radičové, dalo by se patrně v této oblasti již po léta hovořit takřka o publikačním vakuu odborně fundovaných prací. Domníváme se přitom, že jedním ze základních důvodů této situace je absence terénních výzkumů. V této perspektivě pak nelze než kladně hodnotit fakt, že právě terénní výzkum tvoří metodologické podloží (kromě úvodní studie) všech statí obsažených v recenzovaném sborníku. Výzkumný tým složený z etnologů a religionistů, pod vedením M. Kováče, který celý projekt „Religiozita slovenských Romů“ řídil, a pod odbornou garancí A. B. Manna, provedl terénní šetření založené na kombinaci etnologických a religionistických metod v 16 lokalitách vybraných tak, aby výzkum jednak pokryl většinu regionů s výrazným romským osídlením (Spiš, Šariš, Abov, Horehronie, Záhorie, Trnavsko, Nitriansko), jednak reprezentoval všechna významnější věrovyznání Romů (od římského katolicismu, přes katolicismus řecký, evangelické sbory, kalvinisty, až po nová náboženská hnutí). Dalším významným pozitivem a patrně největším přínosem celého sborníku je potom fakt, že se jedná o první publikaci, která se výhradně a systematicky zaměřuje na problematiku religiozity Romů na Slovensku. Jednou z mála „vad na kráse“ celé publikace je ovšem nevyrovnanost odborné kvality a nejednotnost interpretačních paradigmat zahrnutých studií, stejně jako absence závěrečného shrnutí a zobecnění výsledků jednotlivých rozpracovaných témat. Otázkou pak zůstává, zda převod do romštiny opravdu nalezne své čtenáře a zda se tedy vynaložené finanční prostředky a námaha kryjí s užžitnou hodnotou tohoto počínu.

Úvodní stať Milana Kováče a Arne B. Manna „Rómovia a viera“ provází čtenáře ve zkratce „romskými dějinami“ od odchodu jejich předků z Indie až do současnosti